

Xod Mimarisi

Mimari uygulamalar temel olarak bir bölgenin coğrafi yapısıyla uyum gösterir. Yüzlerce, binlerce yıllık bir tecrübenin ortaya çıkardığı birikimle insanlar gerekli ve anlamlı olan şeyleri tespit etmiş ve uygulamışlardır. Ayrıca belirli ölçülerde başka yerlerde görülen veya kendi tasarımlarına göre geliştirilen ek biçimler ortaya çıkmıştır. Ancak özünde coğrafi konum belirleyicidir.

Bu anlamda Xod'un tümüyle kendine özgü bir mimarisinden söz etmek mümkün görünmemektedir. Çevredeki herhangi bir köyle büyük oranda benzerlik gösterir.

Tipik Bir Xod Evi (© BK)

Xod evleri genelde 2 katlıdır. Alt kat kullanım olarak 2 bölümden oluşur. Ahır ve oturma alanı. Ahırın, evin bir bölümü olarak tasarlanmasının muhtemelen pratik nedenleri vardır. Bitişik duvarlar ve gerektiğinde küçük ara pencere vasıtasıyla soğuk zamanlarda oturma alanlarının ısınmasını kolaylaştırılması düşünülmüştür. Aynı zamanda da yabani hayvanların saldırılarına karşı daha kolayca müdahale edebilme imkanı sağlamaktadır. Alt kattaki oturma alanı tek oda ve evi inşa edenin maddi durumuna veya ihtiyacına göre çok odalı olabilir. Ayrıca evin bitişiğinde alçak, üstü kapalı ve belki biraz daha eğreti ama etrafı tümüyle kapalı olmayan bir dış mutfak, tandır bölümü yapılır. Bu ek bölüm yörede 'sadoğar' olarak adlandırılır.

Alt kat mümkün olduğunca sağlam bir temele oturtulup duvarlar taştan örülür. Böylelikle üst kat için sağlam bir dayanak oluşturulur. Taş duvarların bir başka tercih nedeni de ısıyı yalıtmasıdır. Kışın kolay soğumayacağı gibi yazın da büyük ölçüde daha serin kalabilir.

Mutfak/Oda (© BK)

Tandır

Alt kattaki oda çok yönlü olarak tasarlanır ve kullanılır. Yemek pişirilecek ocağın yanlarında duvara gömülmüş dolaplar ve odanın bir yanında genellikle bir peyke¹ yapılarak oturma alanı sağlanır.

Bütün ailenin oturduğu, özellikle kışları yemek yapılan, geceleri uyunan çok amaçlı bir mekan olan alt kattaki oda/mutfak bir evin merkezi niteliğindedir.

Üst katın dış duvarları değişik biçimlerde olabilir. Xod'da en yaygın olarak çakatura² kullanılır. Aynı katta bulunan ambar ise kalın ve sağlam tahtalarla inşa edilir ve özellikle zararlı hayvanların girmesini engellemek için eşik yaklaşık 30-40 cm kadar yüksek tutulur. Ayrıca ambar dışında üst katta 1-2 oda ve genişçe çardak bulunur. Çardağın açık bir bölümünde dışa doğru 2 veya 3 tarafı peykeyle çevrilmiş bir koşki³ olur. Bazı evlerde ise dışa doğru böyle bir bölme yapılmayıp çardağın bir tarafı bu amaçla kullanılır.⁴ Evin bitişiğinde veya yakınında genellikle harman, onun yanında da merak⁵ yer alır.

Yarı Kapalı Harman (© BK)

¹ Peyke: Yerden yaklaşık olarak 30 cm yükseklikte duvara sabitlenmiş geniş tahta kanepe, sedir.

² Çakatura: Duvar eninde ince çitelerin örülmesinden sonra içinin çamur ya da ince taşla karıştırılmış çamurla doldurulması.

³ Koşki: Yarı gömme balkon.

⁴ Bu bölümün başında yer alan (93. sayfa) »Tipik Bir Xod Evi« fotoğrafında bu özelliklerin tümü gözlemlenmektedir.

⁵ Merak: Sadece ot konulan samanlık benzeri bir yapı.

Çatılar bedevra⁶ ile kaplanır. Böyle kaplanmış çatıya da ‘xardama’ adı verilir.

Bedevra Kaplanmış Xardama (© BK)

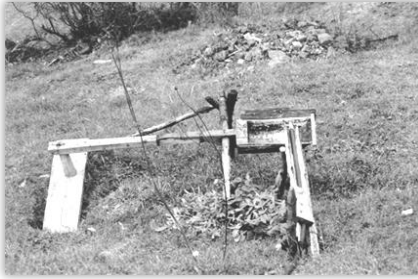
Tuvalet bazı evlerde evin bir köşesinde ayrı bir kübe olarak yapılır. Bazı evlerde de yerine göre biraz daha uzak ancak eve ait olan bir yere kurulur.

Evin başka bir yanında ise kış haricinde hayvanların tutulduğu ağıl bulunur. Yabani hayvanlardan dolayı ağıllar mezralarda geceleri pek kullanılmaz. Yayladaki gibi nöbet tutulmayınca yabani hayvan

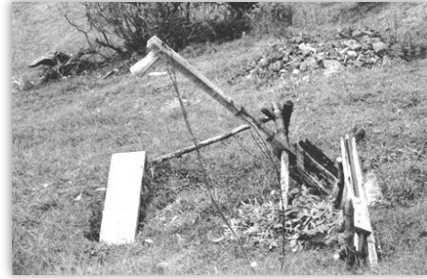
saldırabilir. Onun için ağıllar sadece gündüzleri, etrafta insanlar bulunduğu zaman ve gözetimde tutulduğunda kullanılır. Kış geceleri kurtların ahıra bile girdikleri ve büyük zararlar verdikleri epey sık karşılaşılan bir durumdur.

Mimariyle bir bağlantısı olmamasına karşın genellikle evlerin yakında bulunan bir düzenekten söz etmek yerinde olur.

Geceleri yabani hayvanları uzak tutmak için geliştirilmiş gürültü çıkaran ‘gopana’ adlı bir düzenek bulunmaktadır. Gopana, (aşağıdaki fotoğraflarda da anlaşılacağı gibi) bir tarafı tokmak, öteki tarafı küçük bir tekne biçiminde yapılır. Dengesi ona göre ayarlandığından, tekne su ile dolup ağırlıktan terse tartınca dolan su boşalır ve öteki ucundaki tokmak hızla yerdeki kalın kalasa iner.

Gopana 1 (© BK)

Gopana 2 (© BK)

Bu işleyiş birkaç dakikada bir tekrarlanır ve büyük ölçüde, ayı, kurt ve domuz gibi yabani hayvanların evlere yaklaşmasını engeller.

⁶ Bedevra: Yaklaşık 15x120x0,5 cm ölçülerinde iğne yapraklı ağaçların uygun olanlarından yarıp hazırlanan ve çatı kaplamakta kullanılan ince tahta.

Tilkilerin ise çoğu zaman bu gürültüye alışıp çekinmeden avlarına yaklaştıkları bilinmektedir.

Gopananın yöreye nasıl geldiğine ilişkin bir bilgi yok. Yöreden birinin icat etmiş olabileceği gibi, belki de işgal döneminde Ruslardan öğrenilmiştir. Ancak bu konuda da bir bilgi söz konusu değil.